

Varga Zsolt

**A magyar irodalom
Dániában és Svédországban
a XIX. század második felében és a
XX. század első évtizedeiben**

Dánia. A kezdetek (1840–1874)

Az első magyar szépirodalmi mű, amelyet dánra fordítottak, Jósika Miklós *A könnyelműek* (*De Letsindige*) című regénye volt. A regény a koppenhágai J. G. Salomon kiadónál jelent meg két részben. Az első részt a kiadó 1840-ben adta ki, a fordító J. Hansen volt. A regény második része öt évvel később, 1845-ben jelent meg L. J. Flamand fordításában. Jósika Miklós regényével kapcsolatban érdemes rövid kitérőt tenni Hans Christian Andersen magyarországi látogatására, amelyről Andersen az *En Digters Bazar* (*Egy költő bazárja*) című művében emlékezik meg.

Ráth József a *Den ungarske litteratur i Danmark* (A magyar irodalom Dániában) című cikkében említi, nehezen lehet vizsgálni, hogy Jósika műve mennyire vált ismertté Dániában: „I alt fald sagde H. C. Andersen, da han i 1841 opholdt sig i den ungarske hovedstad, at han aldrig havde hørt om den.”

Érdemes ezért pontosan felidézni, hogyan emlékszik Andersen magyarországi tartózkodására. Az *Egy költő bazárja* következőkben idézett részlete pedig azt is bizonyítja, Magyarországon mindig érdeklődésre tarthatott számot a kérdés, hogy mely magyar irodalmi műveket fordítottak idegen nyelvekre. Rövid pesti tartózkodása alatt ugyanis a neves dán írónak is feltették a kérdést, milyen magyar művek olvashatóak dánul: „Som den betydeligste og meest læste ungariske Digter nævnes Josika, der især har skrevet Romaner; een af disse, »Bøhmerne i Ungarn«, roses meget. – Det Spørgsmaal blev gjort mig, om intet

ungarisk Værk var oversat paa Dansk, og jeg vidste kun navne eet: Szecheny »Om Vadeløb«, og tilføiede, at dette just var oversat af den af mine danske venner, som er mig kjærest.”

Nem hiszem, hogy messzemenő következtetéseket lehet levonni *A könnyelműek* dániai fogadtatására nézve abból a tényből, hogy Andersen pesti látogatása alkalmával még nem ismerte Jósika e regényét. Andersen 1840. október 31-én hagyta el Koppenhágát szerelmi kalandja miatt, és kilenc hónapos utazást követően, 1841. június 4-én érkezett Bécsbe. Pesten néhány nappal korábban járhatott. A *Dansk Bogfortegnelse* alapján nem állapítható meg, hogy egy adott könyv az év mely hónapjában jelent meg. Tehát az is előfordulhatott, hogy Jósika regénye csak 1840. október 31-e után jelent meg, és még nem is volt kapható Koppenhágában, amikor Andersen onnan elutazott. A könyv dániai fogadtatását véleményem szerint sokkal jobban jellemzi, hogy öt év múlva megjelent a regény második része, hiszen a kiadónak megérte lefordíttatni a második részt is.

Az 1848–1849-es szabadságharcot nagy figyelemmel követték mind Dániában, mind Svédországban. Dániában ez a nagy érdeklődés azonban nem mutatkozott meg az irodalom, a fordítások területén. A szabadságharcot követően 1851-ben jelent meg az első magyar mű *Eventyr og Sagn fra Ungarn* (Mesék és mondák Magyarországról) címmel Hans Haagen Nyegaard fordításában. A könyv 108 oldalon 16 mesét és mondát tartalmaz. Hans Haagen Nyegaard a kötethez írott előszavában megadja, hogy válogatása két, német nyelven kiadott gyűjteményen alapul.

1812-ben jelent meg Jakob és Wilhelm Grimm világirodalmi jelentőségű népmesegyűjteménye, a *Kinder und Hausmärchen* (Gyermek- és házi mesék), amely megindította a mesegyűjtést és meseátdolgozás kutatását. A mesegyűjtemény világszerte iskolát teremtett, ide tartoznak Hans Christian Andersen népmese-feldolgozásai is. A Grimm testvérek az 1810-es évektől széles körű kapcsolatot tartottak fenn magyar nyelvészekkel és folkloristákkal, hatásuk megfigyelhető többek között Erdélyi János munkásságában is. Talán Hans Haagen Nyegaard válogatása az első jellemző példa a német közvetítésre a magyar és a dán, illetve skandináv irodalmak között.

Erdélyi János a Kisfaludy Társaság megbízásából gyűjtött népköltészetű műveket, gyűjtőmunkájának eredményét 1846 és 1848 között három kötetben rendezte sajtó alá *Népdalok és mondák* címmel. Ebből 1850-ben egy válogatás jelent meg *Ungarische Sagen und Märchen* címmel G. Stier fordításában, Nyegaard ebből a német fordításból választotta az első öt mesét. A többi mese a Pulszky Teréz fordításában megjelent *Sagen und Erzählungen aus Ungarn* című összeállításból származik.

Petőfi Dániában

Petőfi Sándor az egyetlen magyar költő, akinek dániai befogadásával a szakirodalom foglalkozott és máig részletesen foglalkozik. A Petőfi-Könyvtár XXVII–XXVIII. füzete a költő német, francia, olasz, spanyol és angol fordításait mutatja be, de a kötetben helyet kapott Vikár Béla tanulmánya is *Petőfi az északi népeknél* címmel. Vikár tanulmányában a Dániában és Norvégiában megjelent Petőfi-fordítások és a fordítók bemutatására vállalkozott, továbbá ismerteti a Petőfi halálának 50. évfordulóján megjelent újságcikkeket is.

Petőfi skandináv fogadtatásának vizsgálatával kapcsolatban véleményem szerint külön kell választani Petőfinek a szabadságharcban betöltött szerepét, illetve költői munkásságát. Petőfi neve Dániában szorosán összekapcsolódott a szabadságharcral, s így is maradt meg a köztudatban. Verseinek dán fordítása soha nem vált igazán ismertté, s nem ihlette meg a dán költőket olyan módon, mint például Németországban vagy Svédországban.

A szabadságharc bukása után csaknem húsz év telt el, mire Dániában megjelent az első válogatás Petőfi verseiből. Vikár Béla tanulmányában 1869-re teszi a könyv megjelenését, a válogatás azonban *Digte af Petőfi* címmel 1867-ben jelent meg a Karl Schønberg kiadónál Koppenhágában. Petőfi verseit Christian Hendrik de Thurah fordította németről dánra.

Christian Hendrik de Thurah tanulmányai során kiadott két kötetet vallásos tárgyú költeményekkel, majd filozófiai írásokat tett közzé. 1864-ben a dán parlament tagjává választották. Ifjúkori kötetein kívül

nem jelent meg több verseskötete, Petőfi versein kívül pedig nem sikerült egyéb fordításainak nyomára bukkanom. Jogosan merül fel a kérdés, mennyiben befolyásolta Petőfi verseinek dán fogadtatását a tény, hogy a verseket németről fordította dánra egy olyan szerző, aki egyébként fordítással nem foglalkozott, s ifjúkori zsenyéin kívül verseket nem írt?

A *Digte af Petőfi* alapját Vikár szerint egy német forrás alkotta, valószínűleg Kertbeny *Alexander Petőfi's Dichtungen. Nach dem Ungarischen, in eigenen wie fremden Uebersetzungen gesammelt von K. M. Kertbeny* (Berlin, 1860) kötete szolgált mintául.

Vikár említett tanulmányában így ír Petőfi verseinek fogadtatásáról: „Európa legszabadabb és legfüggetlenebb népe, a norvég (...) mindig meleg rokonérzéssel volt a magyar iránt. Újabb kori legnagyobb költőjük, Ibsen, a mi szabadságharcunkat dicsőíti egyik fiatalkori versében. Történetünknek e dicsőséges napjai, melyeknek Petőfi költője és tényezője volt, s mindazok az eszmények és érzések, amelyek őt hevítik, és költészetéből kisugárzanak, minden dán és norvég szívében visszhangot keltenek ma is. Könnyen érthető tehát, hogy az első fecske, amely közelebb hozta Petőfit a dán-norvég irodalomhoz, rendkívül meleg fogadtatásra lelt az észak e nemes lendületű népei közt.”

A rövid bevezetőt követően Vikár egyenként elemzi a kötetben található verseket, és a fordítást a legtöbb esetben rendkívül pozitívan értékeli, mint például a *Min søn (Fiam születésére)* című vers esetében: „De a dán fordítót ezúttal is, mint legtöbbször, elsőség illeti meg a német fölött abban a tekintetben, hogy míg emennél a rím igen sokszor a költői kép teljes feláldozásával van kierőszakolva, Thurah nyelve sokszor élvezhető, zamatos, eleven, fordulatos.”

A versek tartalmi és formai hűségét természetesen egy magyar anyanyelvű ember is képes értékelni, és ennek alapján bizonyos ítéletet alkotni a fordításról. A szakirodalomban nem találtam semmilyen információt arra vonatkozóan, hogy Vikár tudott volna dánul. Még ha tanulta is a nyelvet, képes lehetett vajon megítélni, hogy a fordítás zamatos, eleven és fordulatos?

Semmi esetre sem cél annak bizonyítása, hogy Thurah fordítása rossz lenne. Kizárólag elismeréssel lehet szólni a fordító munkájáról,

hogy fordításaival bemutatta Petőfit a dán olvasóközönségnek. Fejtegetéseimmel csupán magyarázatot próbálok keresni a tényre, hogy Petőfi verseinek fordítása semmilyen visszhangot nem váltott ki Dániában. Sajnálatos, hogy Thurah úttörő munkája nem hozta meg gyümölcsét, és a dán költőkben, írókban, kiadóknak nem sikerült felkeltenie az érdeklődést sem Petőfi, sem más magyar költő iránt.

Érdekességnek számít, hogy Vikár tanulmányát egy kézzel írt másolat alapján írta, mert Petőfi verseinek dán fordítása a tanulmány írásának idején már ritkaságnak számított, s Magyarországon nem volt föllelhető egyetlen nyomtatott példány sem.

Thurah a kötethez írt előszavában hosszabb életrajzzal emlékezik Petőfiről. Az életrajzot rövid jellemzés egészíti ki, amely a következő mondattal kezdődik: „En digter som Petøfi tilhører ikke blot sit eget folk, han tilhører alle de folk, der har øje og hjerte for menneskelivet i sin ædelste skikkelse.”

Thurah célja – saját megállapítása szerint – fordításaival az volt, hogy közelebb hozza Petőfit az igaz költészet hangjára mindenkor nyílt dán szívekhez. „Ord, selv igennem den ufuldkomme oversættelse, kan vinde danske hjerter, så han må blive som hjemme her, hvor øret altid var åbent for toner med den ægte klang.”

Thurah előszavában nagy lelkesedéssel és szeretettel emlékezik meg Petőfiről, azonban ezen túlmenően a Vikár által említett, rendkívül meleg fogadtatásnak semmilyen formában nem sikerült a nyomára bukkannom. A könyvről nem találtam egyetlen recenziót sem, sőt Vikárnál sem esik szó erről, holott tanulmányában például az összes megemlékezést részletesen tárgyalja, amely Petőfiről 1899-ben megjelent. Petőfi halálának ötvenéves évfordulóján minden nagyobb dán napilap megemlékezett költőnkéről, neve ekkor még élt a köztudatban, verseinek dán fordítását azonban már nem találták említésre méltónak. (1904-ben, Jókai haláláról is megemlékeztek a dán napilapok, és a nekrológokban legalább Jókai irodalmi munkásságát megemlítették, még ha a cikkírók nem is találták fontosnak megemlíteni, hogy Jókai regényei olvashatók dánul).

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni Johannes Scherr német irodalomtörténész nevét is. Scherr 1843 után Stuttgartban liberá-

lis újságíróként tevékenykedett, 1848-ban bevásztották a württembergi parlamentbe. 1849-ben politikai okokból Svájcba menekült, ahol magántanári képesítést szerzett történelemből, majd Zürichben a politechnikumban professzori széket kapott. Több irodalom- és kultúrtörténeti művet írt. 1851-ben adta ki világirodalom-történetét *Allgemeine Geschichte der Literatur* címmel. Scherr művét 1876-ban Fr. Winkel Horn fordította dánra *Almindelig Litteraturhistorie* címmel. A könyv mérföldkőnek számít abból a szempontból, hogy ez az irodalomtörténet tartalmazza az első értekezést a magyar irodalomról dánul. A fordító, Fr. Winkel Horn a könyvhöz írt előszavában kiemelte, hogy a jegyzetek kivételével nem változtatott Scherr szövegén, amelyeket azonban az egész irodalomtörténetben kiegészített azon szépirodalmi és irodalomtörténeti művekkel, amelyeknek abban az időben létezett fordítása a skandináv nyelveken. A magyar irodalomra vonatkozó részben azonban Horn változatlanul benne hagyta a német fordításokra utaló jegyzeteket (2. kötet, 529.), de a magyar irodalmi művek létező dán fordításait nem említette.

Amennyiben Horn az előszóban nem hívja fel külön a figyelmet arra, hogy a jegyzeteket kiegészítette nem csupán a dánul, hanem a többi skandináv nyelven olvasható szépirodalmi művekkel és irodalomtörténeti munkákkal is, nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget annak, hogy a fordító nem hivatkozik Petőfi verseinek dán fordítására. Azonban Horn nemcsak Petőfi verseit nem ismerte, amelyek a fordítás előtt csupán kilenc évvel jelentek meg, de nem tudott Jókai regényeinek dán fordításáról sem, pedig Jókai válogatott regényeinek első kötete alig két évvel a világirodalom-történet előtt jelent meg, s a regények kiadása 1876-ban még mindig folyamatban volt. Talán nem túlzó a megállapítás, hogy Magyarország az 1848–1849-es szabadságharc miatt a figyelem középpontjába került, de ez a figyelem nem terjedt ki a magyar kultúrára.

A kezdetek Svédországban és a svéd Petőfi-fordítások

Svédországban az első magyar szépirodalmi mű az uppsalai G. Trossel kiadónál jelent meg 1845-ben. Kisfaludy Károly *Stibor vajda* című drámáját A. H. Widstrand fordította svédre prózában.

Kisfaludy művét követően az 1860-as évektől Petőfi Sándor versei jelentek meg. 1870 és 1890 között alig két évtized alatt a költő több mint 150 versét fordították svédre. Nem véletlen tehát, hogy a svéd Petőfi-fordítások keltették fel leginkább a kutatók érdeklődését, és erről a témakörrel már több tanulmány született.

Petőfi Sándor verseiből három önálló kötet jelent meg, 1879-ben *60 Dikter af Alexander Petöfi* (Petőfi Sándor 60 költeménye) Knut Ferdinand Ridderström fordításában, majd 1888-ban a *Harposlag och svärdsklang* (Hárfahang és csatazaj) Viktor Rydberg előszavával és Birger Schöldström fordításában. A harmadik Petőfi-kötetet pedig Petőfi születésének 150. évfordulójának alkalmából adták ki *Petőfi – ett minnesalbum* (Petőfi – egy emlékalbum) címmel. Ebben a tanulmányok mellett Petőfi húsz verse kapott helyet. Szintén önálló kötet formájában jelent meg Petőfi *A hóhér kötele* című regénye, a svéd fordítás a *Dödsfienderna* címet kapta. Említésre méltó még néhány antológia. 1875-ben ugyancsak Knut Ferdinand Ridderström fordításában jelent meg egy válogatás *Fjerran-ifrån* címmel, amelyben Petőfi tíz verse szerepel. Leffler Béla 1922-ben adta ki *Ungersk lyrik i svensk översättning* (Magyar líra svéd fordításban) című antológiáját, amelyben Petőfi 32 verse volt olvasható, ezeket azonban Leffler kivétel nélkül régebbi fordításokból válogatta össze. Pándy Kálmán és Hans-Eric Stenborg 1944-ben adott ki egy válogatást *Ungersk dikt* (Magyar versek) címmel, ebben tíz Petőfi-vers szerepel, mindegyik Pándy Kálmán és Hans-Eric Stenborg közös fordításában. Petőfi verseinek svéd fordításai a fentiekén kívül folyóiratokban és napilapokban jelentek meg.

A három skandináv ország között történő összehasonlításban is Petőfi Sándor a legtöbbet fordított magyar költő. Petőfi svédországi fogadtatásának vizsgálatával kapcsolatban azonban több kérdés merül fel. A napilapokban, újságokban, folyóiratokban elsősorban megjelenő

versek semmilyen nyomot nem hagytak maguk után. A versek fordítóján, illetve megjelenésük helyén és időpontján kívül semmilyen információ nem áll rendelkezésre. Kétségtelen, hogy Svédországban létezett, ahogy Csatlós János fogalmaz, a „beavatottak és lelkes csodálók” kis köre, s néhány fordító csak úgy öntötte magából a Petőfi-fordításokat, azonban semmilyen információ nem áll rendelkezésre arról, miként fogadta Petőfi verseit a svéd olvasóközönség.

A kutatók csak az önálló Petőfi-kötetekkel kapcsolatban bukkantak néhány recenzió nyomára. Leffler Béla, Csatlós János és Stig Christofferson is csupán egyetlen recenzióról tesz említést a Knut Ferdinand Ridderstöm fordításában megjelent kötetel kapcsolatban. Birger Schöldström *Harposlag och svärdsklang* című kötetét nagy terjedelemben ismertették a svéd lapok. A kritikák közül kettőt részletesen ismertet Leffler Béla, majd Csatlós János is. Mindketten Viktor Emanuel Öman és Carl David af Wirsén kritikájára összpontosítottak. Stig Christofferson tanulmányában egyedülálló módon nem csupán a svéd könyvismertetések gyűjtötte össze, hanem bemutatta *Harposlag och svärdsklang* megjelenését köszöntő magyar cikkeket is.

Petőfi valamennyi fordításának részletes ismertetése meghaladja a jelen munka kereteit. Ezért Vikár Béla, Leffler Béla, Csatlós János és Stig Christofferson tanulmányai alapján a fordítások összefoglaló ismertetésére töreksem. A dolgozat célja a magyar irodalom fogadtatásának bemutatása, így részletesen a *Harposlag och svärdsklang* fogadtatását vizsgálom a svéd kritikák tükrében. „A magyar irodalom nyelvi elszigeteltsége folytán mindig hátrányban van Európa többi, különösen nyugati népének irodalmával szemben, és legjelesebb irodalmi termékeink is leggyakrabban csak német közvetítés útján kerülhettek a világ könyvpiacára. Pedig jól tudjuk, hogy az egyszeri fordításnál is mennyit veszít egy mű eredeti szépségeiből; hát még ha ez a fordítás nem az eredeti nyelvből készült! Így nem csodálhatjuk, hogy a teljes virágzásnak indult magyar irodalom oly hosszú évtizedeken át nem aratott külföldön jelentősebb sikert, sőt, alaposabb ismerője is csak nagyon elvétve akadt a külföld katedráin. Petőfi Sándor volt az első magyar költő, ki diadalmasan vonult be a világirodalomba és nem egy ország lírai költészetében maradandó becses nyomokat hagyott. Talán egy európai

népnél sem olyan érdekes a Petőfi kultusz keletkezése, mint éppen a svédeknél.”

Petőfi svéd fordítói közül elsőként Theodor Lindh nevét kell említeni. 1860-ban az egyik Finnországban megjelenő svéd nyelvű folyóirat (*Från nära och fjerran. Litteraturblad för Finlands qvinno*, 1860. 7–8. szám) a francia *Revue des Deux Mondes* című kiadványból átvett Petőfi-tanulmányt tett közzé. A szerző, Saint-René Taillandier úgy mutatja be Petőfit, mint a szabadság, a szerelem és a haza költőjét, akinek ott a helye a világirodalom nagy mesterei között. A cikkhez 15 vers is csatlakozott, amelyeket – feltehetőleg németből – Anders Theodor Lindh fordított svédre. A versek megjelentek az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* 1878. február 15-i számában is. Lindh fordításai között szerepel a *Cipruslombok Etelke sírjáról* című ciklus néhány darabja mellett például az *Etelkéhez (Till Etelka)*, a *Fa leszek, ha ... (Är du bladen, vill jag trädet vara ...)*, a *Füstbe ment terv (Uppgifven plan)* és a *Megy a juhász számaron ... (Far en Juhass)* című költemények.

Petőfi egyik legkülönösebb svéd fordítója Karl Johan Ekelblad volt, aki lótenyésztéssel foglalkozott és lóhús-mészáros volt. Ekelblad 1854-től kezdődően hét kis füzetet adott ki költeményekkel, a füzetek a *Pegasus* címet kapták. Az első füzetben megjelent Ekelblad egy magyar tárgyú költeménye, az *Arthur Görgey vid Világos* (Görgey Artúr Világosnál), amelyben a költő Európa népeit vádolja, amiért nem siettek Magyarország segítségére 1849-ben. Ekelblad Petőfi öt költeményét ültette svédre, ezek a *Pegasus* 1868-as füzetében jelentek meg, többek között a *Föltámadott a tenger ... (Till Ungarns folk)*, a *vén zászlótartó (Den gamle fanbäraren)* és a *király és a hóhér (Kungen och hans trojjenare)* című versek. Ekelblad a verseket 1877-ben nyomtatta saját, *Folkebladet* címmel megjelentetett újságjában is.

Petőfi legkiválóbb fordítói között tartják számon Viktor Emanuel Ömant. Öman is közvetlenül magyarból fordította Petőfi verseit. Viktor Emanuel Öman svéd nyelvész, költő és műfordító, Lundban filozófiát, majd Németországban nyelvészetet tanult. A magyar nyelvvel tanulmányai során került kapcsolatba, tudományos célból akart megtanulni magyarul. Fordítóként Öman komoly tapasztalatokkal rendelkezett, svédre fordította Euripidész, Milton műveit, az elsők között ismer-

tette meg az orosz irodalmat Svédországban, Gogol, Puskin, Lermontov és Turgenyev műveit ültette át svédre. Az *Allehanda för folket* című képes hetilap társszerkesztője 1873 és 1889 között, és a *Nerrike Allehanda* című újság főszerkesztője 1881-től egészen haláláig. Öman 1872 és 1874 között 15 Petőfi-verset fordított le svédre, melyek az *Allehanda för folket* és a *Ny illustrerad tidning* című újságokban jelentek meg, többek között a *Magyar vagyok (Jag är magyar!)*, *A Tisza (Theiss)*, és *Az én pegazusom (Min pegasus)*.

Csatlós János idézett tanulmányában „irodalmi érdeklődésű, de irodalmilag csak marginális jelentőségű hölgynek” nevezte Lotten von Kræmert. Pedig Lotten von Kræmer fordításai a leggyakrabban megjelentetett svéd Petőfi-fordítások közé tartoznak. Az idézett tanulmány alapján nyilvánvaló, hogy Leffler Béla még személyesen találkozott az idős Lotten von Kræmerrel. Leffler beszámolója szerint Lotten von Kræmer egy németországi utazása alkalmával barátkozott össze magyar családokkal, akikkel hosszú ideig levelezésben állt. Rajtuk keresztül ismerkedett meg Petőfi és Arany költészetével. Ugyancsak Leffler állítása szerint Lotten von Kræmer Petőfi verseit német közvetítéssel fordította svédre, 1874-ben a *Tidskrift för hemmet* című újságban jelent meg a *Nemzeti dal (Nationalsång)*, *Az alföld (Slättlandet)* és a *Szeptember végén (I slutet af September)*. Stig Christofferson említi, hogy Lotten von Kræmer öt évvel később átdolgozta fordításait, és a *Vår Tid* című lapban tette közzé. Ekkor a *Szeptember végén (I slutet af September)* a *Nemzeti dal* (svédül új címmel: *Fosterlandssång*), és az *Európa csendes, újra csendes (Tyst är Europa)* jelentek meg.

Ónálló kötet formájában elsőként Petőfi *Dödsfienderna (A hóhér kötele)* című regénye jelent meg. A regényt Georg Ahlborg fordította svédre 1878-ban. A fordítás a német kiadáson alapult, amelyet 1875-ben adott ki a Recklams Universalbibliothek *Der Strick des Henkers* címmel.

Az első, Petőfi verseiből összeállított és önálló kötet formájában kiadott válogatás pedig Knut Ferdinand Ridderström finnországi svéd költő nevéhez kötődik. Ridderström 1875-ben egy válogatást tett közzé Puskin, Goethe, Schiller, Tennyson és Petőfi verseiből *Fjerran-ifrån (Távolból)* címmel, amelyben Petőfitől tíz vers, többek között a *Szécsi*

Mária (*Maria Szecsi*), a *Szerelem átka* (*Förbannelsen*), *Az én pegazusom* (*Min Pegasus*) és a *Befordultam a konyhára ... (I köket)* olvashatók. Ridderström a fordításokat németből, Kertbeny *Alexander Petőfis Dichtungen* című kötete alapján készítette. Ridderström tovább folytatta Kertbeny német fordításainak svédre ültetését, és 1879-ben kiadta a *60 dikter af Alexander Petöfi* (Petőfi Sándor 60 költeménye) című kötetét.

A kötetről Leffler Béla egyetlen recenziót talált, amely a *Finsk Tidskrift* 1880. évfolyamának 9. számában jelent meg Arvid Hultin tollából. Christofferson tanulmányában pedig részletesen ismerteti a kritikát, amely kíméletlenül támadja Ridderström fordítását. A magyar szakirodalomban Vikár Béla ugyancsak megsemmisítő kritikával illette a fordításokat. Vikár gyakran öncélú ironizálásával szemben Leffler Béla és Csatlós János is védelmébe vette Ridderström kötetét. Leffler Béla például így nyilatkozott: „Bármennyire is hiányosok és döcögősök Ridderström fordításai, azt az erős szatirikus kritikát, mellyel Vikár Béla az egyes versfordításokat túlzó részletességgel boncolgatja (nemegyszer Kertbeny rovására) – igazán nem érdemelte meg. Mi csak hálás elismeréssel tartozhatunk a finn írónak, hogy őszinte lelkesedéssel és bámulattal eltelve Petőfi költészete iránt igyekezett azt honfitársai előtt is kedvelté tenni, és az első volt, aki egy teljes kötetre menő Petőfi-fordítást adott ki.”

A Schöldström-testvérek közül elsőként Karl Wilhelm Schöldström nevét kell említeni, aki *Dikter av Folmer* (Folmer költeményei) című kötetébe Petőfi tíz versét vette fel, többek között *A bilincs* (*Bojan*), *Nem ért engem a világ* (*Ej mig världen kan förstå*), *Itt benn vagyok a férfikor nyarában* (*Jag är nu redan i min mandoms sommar*) című költeményeket. Karl Wilhelm Schöldström a kötet mellett még újságokban, mint a *Söndags-Nisse* vagy a *Stockholms Dagblad* című lapokban tett közzé Petőfi-verseket.

A fordítók között meg kell emlékezni Nils Edvard Fredin (1857–1889), svéd íróról, újságíróról és fordítóról is. Fredin angolból, németből és franciából is fordított, egy válogatást adott ki Tennyson, Hugo, Shelley és Swinburne verseiből. Petőfitől 1885-ben a *Kereszt* (*Ett kors*) és a *Midőn a földön ... (Profeten)* című költeményeket fordította svéd-

re, mindkettőt a *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* tette közzé.

Richard Bergström nevéhez fűződik az első olyan antológia, amelyben Petőfi mellett más magyar költők is helyet kaptak. 1887-ben jelent meg a *Främmande lyror* című kötet, amelyben Richard Bergström a korábban megjelent fordításokat használta fel. A válogatásban 17 európai nyelvről fordított vers olvasható. A magyar költészetet Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor képviselik. Bergström minden költőről rövid életrajzot közölt. A kötetben Petőfitől más versek mellett *A magyar vagyok* (*Jag är magyar*), *Az Alföld* (*Slätten*) és az *A Tisza* (*Teissbild*) szerepel Ridderström, Lotten von Kræmer, Karl Wilhelm Schöldström és Viktor Emanuel Öman fordításában.

Petőfi kétségtől legnagyobbat jelentőségű svéd fordítója Birger Schöldström. Birger Schöldström 1841-ben született Kungsbacka városban. Göteborgban járt gimnáziumba, majd később itt is lakott. Schöldström egész életét meghatározta újságírói tevékenysége, 1863 és 1867 között a *Göteborgs-Posten* állandó munkatársa volt. 1867-től Stockholmban élt, először a malmői *Snällposten* és a *Göteborgs-Handelstidning* stockholmi tudósítójaként dolgozott, majd 1869-től az *Aftonbladet* szerkesztőségi tagja lett. 1869 és 1870 között a *Söndagsnisse*, 1871–1872-ben pedig a *Stockholm Aftonpost* szerkesztője volt. 1873-tól egy évtizeden át a *Nya Dagligt Allehanda*, 1893 és 1897 között a *Hvad nyt från Stockholm?* munkatársa. Az újságokban élő nyelven, magával ragadó ábrázolással írta megszámíthatatlan cikkeket, szemléjét és recenzióját. 1883 után tíz kötetben jelentek meg emlékezései és feljegyzései (*Minnen och anteckningar*). A *Svenskt Biografiskt Handlexikon* írja, hogy Schöldström elbeszéléseivel új területen gazdagította a svéd irodalmat. Ezek rövid, élénk, történeti jellemrajzok vagy leírások, melyeket történeti hűség is jellemez.

Birger Schöldström érdeklődése korán felébredt Magyarországra. Schöldström a *Svéd Petőfi-bibliographia* című könyvéhez írt előszavában említi Carl Westerberg hadnagyot, aki Görgey vezérkarában volt huszárkapitány, majd a szabadságharc bukása után épp Schöldström szülővárosában telepedett le: „löjtnant Westerberg var ett av mina käraste barndomsminnen, och ofta hörde jag honom berätta om striderna under Görgeys ledning.”

További inspirációt jelentett, hogy Schöldström a *Nya Dagligt Allehanda* munkatársaként megismerte a főszerkesztő magyar feleségét, Amy Kronecset. Szász Zsombor számol be arról cikkében, hogy Amy Kronecs a Schöldström-testvéreket és Lotten von Kræmert tanította magyarra. Kondor Alfréd is megemlékezett Schöldström magyar tudásáról.

Birger Schöldströmöt munkásságáért mind a Petőfi-Társaság, mind a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választotta.

1888-ban jelent meg a *Harposlag och svärddklang* (Hárfahang és csatazaj), Petőfi svédországi fogadtatásának szempontjából a legjelentősebb kötet. A kötetet Viktor Rydberg előszava vezeti be. A kötet fogadtatását nagymértékben meghatározta, hogy Schöldströmnek sikerült megnyernie Viktor Rydberget a Petőfi-kötet ügyének. Rydberg egyetemi tanár volt, a Svéd Akadémia tagja. A XIX. század egyik jelentős neoklasszicista-romantikus szerzője, akit a századvégi modernizmus előfutárának tekintenek. Rydberg közreműködése azt közvetítette a svéd olvasók felé, hogy Petőfi nevét és költészetét elismerték a magasabb svéd irodalmi körök. Rydberg előszavának jelentőségét az is igazolja, hogy a legtöbb könyvismertetés hosszan idéz belőle. Az előszót követi Birger Schöldström Petőfi-életrajza, amelynek a szerző a *sannsga* (igaz történet) címet adta. Az életrajz Csatlós és Christofferson véleménye szerint is hiánypótló jelentőségűnek mondható. Ez az első mű ugyanis, amely részletesen bemutatta az elszórtan nagy számban megjelenő versek szerzőjét a svéd olvasóknak. Ugyanakkor több kritikus is Schöldström szemére vetette, hogy Petőfit csak a magyar viszonyok közé emelte, de nem helyezte el a világirodalmi kontextusban.

Schöldström felvette a kötetbe II. Oszkár svéd király és Kertbeny levélváltását is, amely azzal kapcsolatban történt, hogy Kertbeny megküldte a svéd királynak német nyelvű Petőfi-fordításait.

A kötetben, az életrajzba besúrva kb. ötven vers kapott helyet. A költemények az életrajzot voltak hivatottak illusztrálni. A versek legnagyobb részét Karl Vilhelm és Birger Schöldström fordította svédre, de felvettek a kötetbe egy-egy verset Fredin, Öman, Rubenson és Kræmer fordításában is.

A *Göteborgs Posten* kritikusa, Axel Krook könyvismertetésének legnagyobb részében Rydberg előszavát idézi, a Petőfi-életrajzról pedig a következőket írja: „Sannsgan är en med stor pietet och ganska mycken talang hopkommen lefnadsteckning af den ungerske skalden Sándor Petőfi, en saga som rör sinne och hjerta och verkar stämning af sympati och lifligt deltagande.”

Axel Krook véleménye szerint a svéd ifjúságnak ismernie kellene Petőfit: „Petőfis korta sklade- och hjertesaga förtjenar verkligen att vara känd af vår ungdom, som deri kan lære sig att skåda det ideale i tingen och skönja.”

A *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* pedig Karl Warburg tolából hozott egy recenziót, amely a kötetről megjelent egyik legterjedelmesebb és legérdekesebb ismertetés. Karl Warburg, az uppsalai egyetem docense, a *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* szerkesztőségének tagja, korának egyik legjelentősebb svéd irodalomtörténésze volt. Warburg szerint a könyv komoly érdeklődésre tarthat számot:

„Petőfiboken bör i främsta rummet väcka interesse genom sitt romantiska, halft äfventyrliga och dock i ordets bästa mening värlighetstrogn innehåll” Az érdeklődés nem kis részben az elegáns és könnyen olvasható stílusnak köszönhető. Warburg is némi kritikával illeti az életrajzot, megállapítása szerint Schöldström nagyobb mértékben a romantikus elemekre és a külső történésekre helyezte a hangsúlyt: „Men blicken öppen för det romantiska i Sándor Petőfis lefnadslopp har han förnämligast fäst sig vid de yttre dragen och lämnat en liffull, i allo sakrik skildring af skaldens lefnadshändelser, byggd på de bästa källor, och denna skildring har han rikt späckat med inströdda citat ur Petőfis diktskatt.”

Schöldström ugyanakkor eltekintett attól, hogy közelebbről jellemezze Petőfit, s részletesen ábrázolja lélektani fejlődését, jegyzi meg Warburg. Pedig érdekes lett volna Petőfit összehasonlítani a kortárs európai költészettel: „Det kunde alldeles särskilt varit af värde att något närmere få utfördt å ena sidan Petőfis släktskap till och beroende af samtida europeiska skalter, (...) å andra sidan hans beoende af sin egen nations folklynne, dess stämningar, rörelser och lif, för hvilket han i så mycket var en exponent.”

A recensens magyar Robert Burnsnek nevezte Petőfit. Warburg szerint a magyarok a norvégokra hasonlítanak, és ha Henrik Wergeland karddal a kezében harcolhatna hazája szabadságáért, norvég Petőfi válhatna belőle: „Den som gjort bekantskap med Ungern och ungarnne skall snart ha kommit underfund med att de i flere afseende förete likhet med normännen och det är sannolikt att om Henrik wergeland haft tillfälle till att deltaga i ett fosterlandsstrid med svärd i hand, skulle han blifvit en norsk Petöfi.”

Warburg könyvismertetésében hat költeményt idéz a kötetből. Végül pedig hosszasan citálja Rydberg előszavát.

Meg kell még említeni Carl David af Wirsén svéd költő és irodalomtörténész kritikáját is, amely a *Post och Inrikes Tidningar* című újságban jelent meg. Wirsén 1879-től a Svéd Akadémia tagja, 1884-től az Akadémia titkári tisztségét töltötte be. Kritikusként szembefordult az irodalomban jelentkező újabb tendenciákkal. Az Akadémia titkáraként szerepe volt a fiatal és idősebb generációk közötti konfliktus kiéleződésében, és a századvég jelentős szerzőinek ideiglenes háttérbe szorításában. Kritikusként nem értette meg, hogy a kritika többet jelent annál, mint hogy dicsér, illetve elmarasztal műveket aszerint, hogy politikai, vallási vagy erkölcsi felfogásuk megegyezett-e az övével, vagy sem. Így például negatív recenziókat írt Strindbergről, Ibsenről, Heidenstamról és Lagerlöfről, továbbá mindent megtett annak érdekében, hogy Strindberg ne kaphassa meg a Nobel-díjat.

A kötetről írott recenziójában először összefoglalta Petőfi életrajzát, majd ismertetett néhány fordítást. Különösen Öman fordításai nyerték el tetszését. Csatlós János szerint Wirsén konzervatív szemszögből ítéli meg Petőfit. Elismeri ugyan Petőfi költészetének jelentőségét, de elutasítja radikalizmusát.

A *Nerrikes Allehanda* című újságban Viktor Emanuel Öman, Petőfi egyik fordítója méltatta a kötetet.

A *Harposlag och svärddklang* felkeltette a figyelmet Dániában és Norvégiában is. A *Politiken* és a *Berlingske Tidende* is hosszabb recenzióban köszöntötte a kötet megjelenését. A recenziók pontos bibliográfiai adatai azonban nem maradtak fenn a kiadó archívumában. A *Politiken* recenzense pozitív kritikát fogalmazott meg: „Hans Digtning

er besjælet af glødende Frihedskærlighed og Formen er vidunderlig. De meddelte Oversættelser giver gode Prøver. Vi anbefaler Hr. Schöldströms Arbejde paa det Bedste.” A *Berlingske Tidende* már sokkal kritikusabb: „Hr. Schöldström har øjensynligt været saa begeistret for denne unge ungarske Digter, at han ikke har kunnet lade være at afbilde ham. Men nogen kunstnerisk og endnu mindre nogen videnskabelig Maalestok har han ikke anvendt. I spredte Træk faar men de mest indgribende Begivenheder i Sándor Petöfi’s eventyrlige Liv gjengivne, men nogen indgaaende Undersøgelse, nogen psykologisk Analyse (...) faar vi ikke. (...) Bogen indeholder Oversættelser af flere af hans Sange, og man har idetheletaget Grund til at være den svenske Udgiver taknemmelig, fordi han har villet gjøre et fremmed kjækt Folks Yndlingsdigter kjendt i Norden.”

Már nem is okoz különösebb meglepetést a recensenz megjegyze-se, hogy Dániában feltehetőleg még alig hallotta valaki Petöfi nevét.

Stig Christofferson a *Norske Dagbladet* 1888. július 17-i számában bukkant egy recenzióra Schöldström kötetéről. Ez az első norvég recenzió magyar szépirodalmi műről, amelyről tudomásunk van.

A *Harposlag och svärdklang* meghatározó jelentőségű Petöfi svédországi fogadtatásának szempontjából. A kötet megjelenését komoly érdeklődés kísérte, a korszak jelentős svéd kritikusai és irodalomtörténészei írtak róla. A könyv azonban egyúttal a Petöfi-fordítások leggazdagabb két évtizedét zárja le. A XIX. század utolsó évtizedére a Petöfi-fordítások teljesen eltűntek még a lapokból és a folyóiratokból is, csupán elszórtan jelent meg egy-egy vers a régi fordítóktól. Jogosan merül fel a kérdés, hogy a *Harposlag och svärdklang* sikere miért nem mutatkozott meg további fordításokban, a magyar irodalom iránt mutatókozó nagyobb érdeklődésben.

Tanulmánya végén Leffler ugyanazon kérdést fogalmazza meg, amely már H. C. Thurah dán Petöfi-fordításával kapcsolatban felmerült:

„Petöfi Sándoron kívül más magyar költőnek már nem akadtak ilyen jeles és buzgó tolmácsolói, és így a magyar költészetet Svédországban úgyszólván csakis a Petöfi név képviseli.”

Axel Damkier fordításai. Jókai Dániában

1874. január 2-án a *Nordisk Boghandlertidende* (Északi könyvkereskedő újság) egész oldalas hirdetést tett közzé: „Herved tillader jeg mig at anmode de Herrer, der, som Følge af Juletiden endnu ikke har haft Leilighed til at omsende 1ste Hefte af Maurus Jókais Udvalgte Romaner (Med Forfatterens Tilladelse oversatte af Axel Damkier), om nu efter Nytaar at omsende blandt Deres Kunder 1ste Hefte til Gjennemsyn i størst mulige Antal, ligesom ogsaa paa andre Maader interessere sig for dette Foretagende (...). Blandt de Romaner, der først ville blive udgivne, nævnes foruden De fattige Rige, der bliver komplet i omtrent 8 Hefter, Et Guldmenneske, Andre tider, andre steder, Sorte Diamanter, Den ungarske Nabob, Den nye Godsejer, og Flere.”

A hirdetés azt bizonyítja, hogy egy nagyobb projektből volt szó, amelynek keretében a kiadó Jókai regényeit igyekezett volna bemutatni a dán olvasóknak. Az első kötet, a *Szegény gazdagok* 1874 januárjában jelent meg, a következő pedig 1874 júniusában *Az arany ember* címmel. A válogatott regények harmadik kötetében pedig *A szerelem boldondjai* kapott helyet. A hirdetésben említett többi regény fordítása nem készült el, a tervezett hat (vagy annál több) regény helyett a válogatásba csupán három került.

Talán a vállalkozás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket? A kiadó, Immanuel Rée megjegyzéséből a hirdetésben (*a lehető legnagyobb példányszámban*) anyagi nehézségekre is lehetne következtetni. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a három regény megjelenését követően a kiadó leállította vállalkozását, hiszen eredetileg több regény fordítását vették tervbe.

Jókai regényei az első olyan magyar szépirodalmi művek közé tartoznak, amelyekről könyvismertetések jelentek meg a dán napilapokban. A *Berlingske Tidende* pedig az első dán napilap, amely recenziót közölt Jókai *Szegény gazdagok* (*De fattige rige*) című regényéről: „Jókai er nu også kommen til os, hvor han er bleven introduceret med Romanen »De fattige Rige«, der er udkommen i Hefter som Begyndelse af et større Udvalg af Forfatternes Romaner, og nu

foreligger complet. Det er en underholdende Bog med spændende handling og for det romanlæsende Publikum eiendommelig paa Grund af de nye Scener, hvortil man føres hen. Hvad Jókai her giver er nemlig Billeder fra de forskjellige Samfundsklasser i Ungarn.”

A válogatás *Az arany ember* című regénnyel folytatódott, amelyről a *Berlingske Tidende* már a *Szegény gazdagokról* írt könyvismertetésben megemlékezett. A júniusi recenzióban *Az arany embert* még Jókai művészi szempontból legjobb regényeként említették, azonban a regény megjelenését követően ugyanebben a napilapban 1874. december 22-én közzétett recenzió már csak arról írt, hogy a regény a termékeny szerző *jobb* művei közé tartozik. („Denne roman hører til den productive Forfatters bedre Arbejder.”)

A Jókai regényeiről megjelent ismertetések közös vonása, hogy a recenzenseket elsősorban a távoli és ismeretlen Magyarország, a magyar sajátosságok ragadták meg, Jókai érnyeit nem emelték ki, műveit irodalmi szempontból nem értékelték. „Der findes i »Et Guldmenneske« livfulde Skildringer af det ungarske Folkeliv, der paa en underholdende Maade udvider vort Kjendskab til Magyarerne og forøger Interessen ved denne roman.”

A válogatott regények utolsó darabjaként *A szerelem bolondjai* (*Kærlighedens Narre*) látott napvilágot, amelyről már nem jelent meg könyvismertetés. Axel Damkier Jókaitól még két novellát fordított le dánra, az *Egy lengyel története – Milyenek a nők?* (*En polsk historie*), illetve a *Rabszolganő* (*Slavinden*) címűeket, mindkettő 1875-ben folytatásokban jelent meg a *Dags-Telegraf*en című újságban. 1877-ben pedig az ő fordításában jelent meg az *Enyim, tied, övé* (*Min, din, sin*).

L. Jordan a fordítója a *Politikai divatoknak* (*Andre tider, andre mennesker*), amely ugyancsak 1877-ben, Frederiksborgban jelent meg.

Bár a válogatott regények közül végül kimaradt *Az új földesúr*, 1879-ben *Patrioterne* címmel mégis napvilágot látott egy fordítása G. Aalberg tollából.

A Szabadság a hó alatt, vagy a zöld könyv (*Friheden under sneen, eller den grønne bog*) folytatásokban jelent meg az *Adresse-Avisen* című újságban, a fordító ismeretlen.

A XX. században Jókai két művét adták ki dánul: 1903-ban Ale-

xander Schumacher fordításában jelent meg a *Páter Péter (Idalia)*, s az utolsó könyv ebben a sorban *A tengerszemű hölgy (Øjne som havet)*, amelyet angolból ültetett át dánra Ludvig Holstein, s szintén az *Adresse-Avisen* című újság közölte folytatásokban.

Jókai dániai fogadtatása hasonlít Petőfiéhez. Jókai nevét ismerték, bár a művei Dániában nem bizonyultak túl sikeresnek. 1904. május 5-én, a Jókai halálát követő napon, minden nagyobb dán napilap nekrológgal emlékezett meg róla. A *Politiken* és a *Berlingske Tidende* első-sorban mint politikusra emlékezett, a *Nationaltidende* azonban méltatta irodalmi munkásságát is, és megállapította, hogy Jókai méltán lett világhírű író.

Ki volt Axel Damkier, aki a legtöbb Jókai regényt fordította dánra? Ráth József már idézett cikkében megemlíti, hogy Leffler Béla 1913-ban Koppenhágában tartózkodott, s bár megpróbált Axel Damkier nyomára bukkanni, minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult. Alig három évvel Damkier halála után ez legalábbis furcsának tűnik. Nehezen képzelhető el, hogy például Alexander Schumacher, akivel Leffler Béla koppenhágai tartózkodása során interjút is készített, ne ismerte volna Damkier nevét, és ne tudott volna felvilágosítást adni róla. Mindenesetre Ráth Józsefnek sikerült nekrológokat találnia Axel Damkierről.

Axel Damkier 1848. január 13-án született Koppenhágában, 1866-tól a Sorø-i Akadémián tanult, de nem fejezte be tanulmányait. Korán újságíróként kezdett dolgozni, először a *Fædrelandet*, később a *Nationaltidende* című lapnál. 1879-ben saját lapot alapított (*Ølandenes Dagblad*), amelynek egészen 1901-ig volt kiadója és szerkesztője. 1901-ben Koppenhágába költözött, így kénytelen volt eladni lapját. 1903-ban konzervatív jelöltként idült Koppenhága 10. választókerületében, a két következő választáson pedig Århus északi választókerületében. 1910. december 23-án hunyt el, a *Berlingske Tidende*, a *Nationaltidende* és a *Politiken* is megemlékezett róla.

Damkier fordításairól két helyen szerepel rövid értékelés. Az első *Szegény gazdagokról (De fattige rige)* írt recenzióban található, ahol választ kapunk arra a kérdésre is, hogy mely nyelvről fordította Jókai regényeit Damkier: „Oversættelsen, der i det Hele synes tilfredsstillende, besørges af Hr. Axel Damkier efter tydske udgaver,

der skyldes en i Ungarn barnefødt Ungdomsven af forfatteren.”

Fordítói tevékenységét még a *Politiken* értékeli az 1910. december 24-én megjelent nekrológban: „Allerede som ung Student begyndte hans joernalistiske Virksomhed ved »Fædrelandet«. Samtidig oversatte han – ikke synderlig godt – forskellige Romaner af Maurus Jókai, Thackeray og Bret Harte.”

Érdekes, hogy fordítói tevékenységéről egy ilyen kritikus észrevétel épp nekrológiájában kapott helyet. Mindenesetre a változó értékelés arra utalhat, hogy Damkier fordítása talán hagyott némi kívánni valót maga után. Valószínűleg Damkier sem rendelkezett még komoly tapasztalatokkal ezen a téren, a Jókai-regények ugyanis az első fordításai voltak. A koppenhágai Királyi Könyvtárban Jókai művein kívül csak egy regényt találtam az ő fordításában, a W. M. Thackeray *Hiúság vásárát* (*Forføngelighedens Marked*), amely 1877–1878-ban jelent meg.

Karl Hemgren fordításai. Jókai Svédországban

„A magyar szépirodalom Jókai regényeivel jelenik meg a svéd könyvpiacra (1875).” Leffler Béla erre a megállapításra jutott a *Magyar írók svéd nyelven* című tanulmányában, amely a magyar irodalom svédországi jelenlétét vizsgálja a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben. Leffler tanulmányában a fordítások kronologikus bemutatására szorítkozik, recenziókat nem említ Jókai vagy Herczeg Ferenc regényeinek fogadtatásával kapcsolatban. Pedig Lefflernek minden tanulmányában határozott szándéka volt a svéd reakciók bemutatása, több kritikát idéz a *Petőfi Svédországban* és a *Magyar szerzők svéd színpadon* című tanulmányaiban is. Megválaszolatlan kérdés marad, hogy Jókai és Herczeg Ferenc műveivel kapcsolatban miért tekintett el a svéd kritikák ismertetésétől.

Leffler a *Magyar írók dán nyelven* című tanulmányát ugyancsak 1914-ben írta, tehát időben csaknem egyszerre dolgozta fel a magyar irodalom dániai és svédországi megjelenését. 1914-ben még igen szerény volt a magyar irodalom jelenléte a skandináv országokban, talán ezzel is magyarázható, hogy Leffler Béla még egyáltalán nem törekedett az egyes skandináv országok közötti, a magyar irodalom fogadta-

tásával kapcsolatos ellentétek és párhuzamok bemutatására.

Pedig egy összefüggés elég nyilvánvalónak tűnik, ha közelebbről vizsgáljuk a dán és a svéd Jókai-fordításokat. Jókai regényeit a dán fordítások megjelenése után néhány évvel már a svéd olvasók is kezükbe vehették. A Bonnier kiadó valószínűleg szorosan figyelemmel követte a dán könyvpiacot, s így bizonyára nem kerülték el figyelmét a Jókai-regények sem. 1875-től kezdődően a kiadó folyamatosan adta ki svédül ugyanazokat a regényeket, amelyek a *Udvalgte romaner* (Válogatott regények) dán darabjai voltak. 1875-ben jelent meg a *Szegény gazdagok* (*De fattiga rika*), 1877-ben pedig *Az arany ember* (*En lyckans guldgosse*). A dán Jókai-válogatás harmadik darabja, *A szerelem bolondjai* (*Kärleksnarrarne*) azonban 1878-ban Göteborgban, a Hedlund kiadónál látott napvilágot. A regényt németből fordították, a fordító ismeretlen. A regényeken kívül a Bonnier kiadó 1876-ban kiadott egy válogatást két kötetben *Valda humoristiske berättelser* (Válogatott humoros elbeszélések) címmel.

Néhány év szünet után egyszerre két regénnyel folytatódtak a Jókai-fordítások, 1881-ben jelent meg a *Politikai divatok* (*Andra tider, andra seder*), és az *Enyim, tied, övé* (*Hans andra jag*), majd 1882-ben újabb válogatás következett Jókai novelláiból *Brokigt* (Tarka-barka) címmel. A Bonnier kiadónál megjelent művek mind Karl Gustaf Hemgren fordításában olvashatóak.

A Bonnier kiadó meghatározó szerepet játszott Jókai svédországi kiadásában. Az író regényeiről megjelent recenziókat és könyvismertetéseket is – mint korábban említettem – a kiadó archívuma bocsátotta a rendelkezésemre. Egyedülálló és pótolhatatlan értéket képvisel a kiadó archívumában az 1880 előtt megjelent recenziók és könyvismertetések gyűjteménye, hiszen a *Svenskt Pressregister* csak 1880-tól dolgozza fel a napilapokat. A megfelelő bibliográfia hiányában pedig reménytelen feladat a könyvismertetéseket megtalálni. A korabeli sajtófigyelő szolgálat az újságkivágásokon azonban csak az érintett napilap vagy folyóirat címét tüntette fel, a megjelenés dátuma hiányzik. Így a recenziókról csak hiányos bibliográfiai adatok állnak rendelkezésünkre, ezek kiegészítése további kutatások tárgyát képezheti. A Bonnier kiadó mellett említést érdemel még a Barkéns Förlagbokhandel, amely

1877–1878-ban kiadta a *Fekete gyémántokat (Svarta diamenter)*, majd 1879-ben Georg Ahlborg fordításában *Az új földesúr (Patrioterna)* című regényt.

A *Szegény gazdagokról (De fattiga rika)* nem található recenzió, ellenben *Az arany embert (En lyckans guldgosse)* annál nagyobb terjedelemben ismertették a svéd lapok: „Arbetet är ett mellanting mellan en modern fransk social roman och en robinsonad med en stark tillsats af naturromantik, sådan den ofta förekommer hos t. Ex. Turgeniew och Sacher-Masoch.”

A *Nya Dagligt Allehanda* recenziója már első bekezdésében méltó helyére helyezte Jókai regényét a világirodalomban. Kiáltó az ellentét a dániai fogadtatással összehasonlítva, hiszen míg a dán recenzensek a magyar táj és a magyar nép életének jellegzetességein kívül alig találtak említésre méltót, és Jókai regényeit pár soros recenziókban.

„intézték el”, addig Svédországban azonnal felismerték a regények irodalmi jelentőségét. A recenzió kitér a fordításra is, és nagyon pozitívan ajánlja a könyvet, elsősorban a fiatalok számára:

„I formelt hänseende intager detta arbete ett särdeles framstående rum, och den svenska öfversättningen synes äfvan vara fullt tilfredsställande. Författaren älskar att måla med en bred och rask pensel, men teckningen är ej därför värdelösad, och i fäргеbehandlingen är han en mästare. Förnämligast utmärker han sig i skildringen af landskapet (...). Det anses vara den yppersta rekkomendation för en bok, dö anmälaren menar den kunna sättas i händerne på ungdommen.”

Terjedelmes ismertetés jelent meg *Az arany emberről* a Karl Hemgren szülővárosában, Gefle-ben megjelenő *Norrlandsposten* című újságban is. A recensens ebben az esetben is a legjobb kritikával illeti a regényt: „Högst få författare torde vara begåfvade med en så rik och mångsidig alstringsförmåga som den ungerske skriftställaren Jókai. (...) man nästan på hvarje blad i denna bok hänföres af det storslagna i anläggningen, af natursanna karaktärsteckningar, af spännande situationer, af ur själans djup gripna och mästerligt tecknade stemningar samt af ett formfulländadt och poetisk språk (...). En lyckans guldgosse (är) en värdefull insats i vår tids literäre arbete.”

Érdemes felidézni, hogy mit ír a recenziens Hemgrenről:

„Öfversättningen, som er verkställd af literatören Karl Hemgren härifrån orten, lemnar intet öfrigt att önska. Färfattaren skulle helt visst ej kunna önska sig bättre än att hans arbete lika omsorgsfullt öfverflyttades till andra språk, som det nu blifvit gjordt till vårt modersmål. Herr Hemgren har redan genom flera andra öfversättningar fäst uppmärksamhet vid sin talang, att med pietet för det karaktärsitiska hos främmanda författara rikta vår literatur med försvenskningar af deras bästa arbeten.”

A fordítás a *Göteborgs Posten* szerint is jó, és a regényről összességében pozitív kritikát közöl: „Karaktererna är tecknade med säkerhetoch vaket öga. Situationerna äro i hög grad spännande. Stilen är saftig och kraftig.”

Az arany ember fogadtatásával kapcsolatban meg kell említeni, hogy a regény azon kevés magyar szépirodalmi mű közé tartozik, mely két kiadást is megélt Svédországban. A regényt Sara Arvidsson fordította újra, 1985-ben jelent meg a Höganäs kiadó „Bra böcker” sorozatában *Guld värd* címmel.

Ugyancsak átfogó ismertetés jelent meg az *Aftonbladet* újságban a *Politikai divatokról* (*Andra tider, andra seder*). A mű fogadtatása összességében pozitív, a recenziens azonban már felfedez Jókai műveiben hiányosságokat is: „Jókai intager som romanförfattare inganlunde en så framstående plats, som man skulle vänta sig på grund af hans fulländesmärre humoristiska berättelser. I dessa är han helt enkelt i sitt slag öofverträfflig(...) I föreliggande arbete har förf. haft godt tillfälle att lägga sina mest glänsande egenskaper i dagen, och de ofvan påpekade felen, öfverdrifterna och vissa bristfälliga karaktärsteckningar undanskymmas antingen helt och hållet, eller ursäktas de för ämneta skull.”

Rövidebb ismertetések jelentek meg a *Norrlandsposten*, a *Gefle allehanda* és a *Smålandsposten* újságokban, melyek Jókait kivétel nélkül Európa legjobb regényírói közé sorolják, a regényt pedig elsősorban az ifjúság számára ajánlják.

Az 1890-es évektől kezdve Jókai kezd egyre inkább háttérbe szorulni. Ugyan 1897-ben még megjelent a *Sårga rózsa* (*Den gula rosen*) cí-

mű regénye, de ezen kívül már csak rövidebb elbeszélései láttak napvilágot svéd napilapokban, az *Aftonbladet*, a *Dagens Nyhete*, a *Stockholms Dagblad* és a *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* című újságokban.

Jókai legjelentősebb svéd fordítójáról alig tudunk valamit. Karl Gustaf Hemgren újságíró volt, 1843. január 31-én született Gefle-ben. Egész életében különböző újságoknál dolgozott. 1865–1866-ban a *Norrandsposten* munkatársa volt, majd a *Nerikes Allehanda* szerkesztőjeként dolgozott. 1866 és 1868 között az *Aros* szerkesztője és kiadója volt, az újság által kiadott könyvtársorozat szerkesztőjeként is dolgozott. 1881 decemberétől 1883 májusáig, majd 1902-től újra a *Bohusläsningen* társszerkesztője volt. Jókai regényein kívül nem sikerült egyéb fordításainak nyomára bukkannom, bár *Az arany embertől* megjelent recenzió arról tesz említést, hogy számos más fordítást is készített. Önálló kötete is csak egy jelent meg 1880-ban, humoreszkek és satírák *En stormsvala blott* (Csupán egy viharriadár) címmel.

Jókai Mór regényeit Svédországban 1875-től kezdődően, a legnagyobb valószínűség szerint a dánul megjelent válogatás hatására kezdték kiadni. A következő másfél évtizedben 16 regény és két jelentős válogatás jelent meg tőle, a kritikák alapján megállapítható, hogy a nagy magyar regényíró fogadtatása kifejezetten pozitív volt. 1890 után Jókai egyre inkább veszített népszerűségéből, rövidebb elbeszélései még napilapokban megjelentek. A XX. században már csak elvétve akadunk egy-egy Jókai-fordításra.

Jegyzetek

- ¹ A fordítóról, J. Hansenről nem található további információ.
- ² Ludvig Joseph Flamand (1800–1879) könyvkereskedőként dolgozott, valamint angol és német szórakoztató irodalom fordításával foglalkozott. Több történelmi témájú értekezést adott ki, *Det oldenborgske Kongehus* (1841), *Danmarks Historie fra Christian I. til Nutiden* (1848), *Slagene ved Fredericia og Isted* (1853) és *Christian VII's Hof* (1854).
- ³ H. C. Andersen: *En Digters Bazar. I: Romaner og Rejse-skildringer*. Bind VI. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab under Redaktion af H. Topsøe Jensen og Knud Bøgh, Gyldendal, 1944. Magyarul: *Egy költő bazarja*. Polar könyvek, Budapest, 2005. Fordította Kertész Judit.
- ⁴ „Mindenesetre, amikor H. C. Andersen 1841-ben a magyar fővárosban tartózkodott, azt mondta, hogy soha nem hallott róla.” Ráth József: *Den ungarske litteratur i Danmark. Berlingske Aftenavis*, 1966. 05. 26.
- ⁵ Jósika Miklós: *A csehek Magyarországon*. 1839.
- ⁶ Széchenyi István: *Lovakrul*. Pest, 1828. Széchenyi: *Om Hesteavl og Væddeløb*. Fordította Edv. Collin. Koppenhága, 1833.
- ⁷ „A legjelentősebb és legolvasottabb magyar író neve Jósika; főképp regényeket ír; különösen *A csehek Magyarországon* című könyvét dicsérik. Kísérőim nekem szegezték a kérdést, vajon van-e magyar könyv dán fordításban, de csak egyet tudtam megnevezni, Széchenyi *Lovakrul* című könyvét, és hozzátettem, hogy egy dán barátom fordította, ki nagyon közel áll szívemhez.” H. C. Andersen: *En Digters Bazar*, 341.
- ⁸ Hans Haagen Nyegaard (1824–1867) 1849-ben jogi államvizsgát tett, 1861-ig a koppenhágai Népszínháznál (Folketeater) dolgozott cenzorként. 1842 és 1861 között sok verset írt, amelyek legtöbbször különböző napilapokban jelent meg: *Berlingske Tidende*, *Københavnsposten*, *Fædrelandet* és *Illustreret Tidende*. Drámai műveket is írt, *Turandot* című, két felvonásos romantikus zenejáté-

- kát 1844-ben és 1845-ben is bemutatták a koppenhágai Királyi Színházban.
- ⁹ Erdélyi János: *Ungarische Sagen und Märchen*. Fordította G. Stier. Berlin, Dümmler, 1850. Pulszky Teréz: *Sagen und Erzählungen aus Ungarn*. Berlin, 1851.
- ¹⁰ *Petőfi-Könyvtár*. Szerkesztik Endrődi Sándor és dr. Ferenczi Zoltán. XXVII–XXVIII. füzet. *Petőfi a világirodalomban*. Lenkei Henrik: *Petőfi német fordítói*. Kont Ignác: *Petőfi a franciáknál*. Baróti Lajos: *Petőfi az olaszoknál*. Körösi Albin: *Petőfi a spanyoloknál*. Vikár Vera: *Petőfi az angoloknál*. Budapest, 1911.
- ¹¹ Vikár Béla: *Petőfi az északi népeknél*. In *Petőfi-Könyvtár*. Szerkesztik Endrődi Sándor és dr. Ferenczi Zoltán. XXVII–XXVIII. füzet. *Petőfi a világirodalomban*. 201–295.
- ¹² Christian Hendrik de Thurah (1830–1882): *Gjenklang af Zions Harpetoner, halvhundrede aandelige Kvad*. København. 1853; *Sang i Hjerrens Forgaarde, halvhundrede aandelige Kvad*. København, 1855. Thurah részt vett az úgynevezett „Sandhedsvidnesstrid” vitában. (*Rimbrev til Johannes Forførerer, alias Dr. Søren Kierkegaard*. København, 1855. *Hvorfor netop saaledes? Præmissen i Sagen*. C. H. Thurah kontra Dr. S. Kierkegaard. København. 1855. *Mester Jakel: en Dyrehavsscene, gjengivne efter Virkeligheden*. Odense, 1856)
- ¹³ Vikár Béla: *Petőfi az északi népeknél*. 206.
- ¹⁴ Vikár Béla: *Petőfi az északi népeknél*. 219.
- ¹⁵ „Oly költő, mint Petőfi, nemcsak az ő saját nemzetének költője, hanem minden népé is, akinek van szeme és szíve az emberi lét legnemesebb alakja iránt.” H. C. Thurah: *Digte af Petőfi*. København, 1867, 12.
- ¹⁶ „Szavak még a nem tökéletes fordítás révén is képesek megnyerni maguknak a dán szíveket, így Petőfi otthonra lelt itt, ahol mindig meghallották az igaz csengésű hangokat.” H. C. Thurah: *Digte af Petőfi*, 13.
- ¹⁷ Johannes Scherr: *Geschichte deutscher Cultur und Sitte*. (A német kultúra és erkölcs története) 1852–1853. *Geschichte der englischen literatur*. (Az angol irodalom története) 1854. *Schiller und seine*

- Zeit.* (Schiller és kora) 1859.
- ¹⁸ Johannes Scherr: *Almindelig Litteraturhistorie I–II.* Oversat af Fr. Winkel Horn. København, P. G. Philipsen Forlag, I. Cohens Bogtrykkeri, 1876.
- ¹⁹ Fr. Winkel Horn: *Forord* (Előszó). In Johannes Scherr: *i. m.* I. kötet 1.
- ²⁰ Csatlós János: *Petőfi Svédországban. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1980. 5–6. szám. 676.
- ²¹ Vikár Béla: *Petőfi az északi népeknél.* In *Petőfi-Könyvtár.* Szerkesztik Endrődi Sándor és dr. Ferenci Zoltán. XXVII–XXVIII. füzet. Petőfi a világirodalomban. 201–295.
- ²² Leffler Béla: *Petőfi Svédországban.* Nyiregyháza, 1912.
- ²³ Csatlós János: *Petőfi Svédországban. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1980. 5–6. szám. 673–681.
- ²⁴ Christofferson, Stig: *Petőfi på svenska. Ursus.* Skriftserie utgiven av Finsk-ugriska institutionen i Uppsala. Uppsala, 1999.
- ²⁵ Leffler Béla: *Petőfi Svédországban.* Nyiregyháza, 1912. 1.
- ²⁶ Irene Wichmann: *A finn nyelvű Petőfi. Kisebbségkutatás.* 2000. 1. szám.
- ²⁷ Győry Vilmos: *Öman Viktor Emanuel, Petőfi svéd fordítója.* In *Magyarország és a Nagyvilág.* 1873. november 16. (46. szám)
- ²⁸ Petőfi Sándor: *Dödsfienderna (A hóhér kötele).* Köping, Barkéns, 1878.
- ²⁹ A kötet nem Petőfi verse után kapta címét.
- ³⁰ Leffler Béla: *Petőfi Svédországban.* 11.
- ³¹ Folmer Karl Wilhelm Schöldström költői álneve.
- ³² „Westerberg hadnagy egyik legkedvesebb gyerekkori emlékem, s gyakran hallottam őt mesélni a harcokról Görgey vezérlete alatt.” Birger Schöldström: *Svéd Petőfi-bibliographia.* In *Petőfi-Muzeum.* VIII, 2–3 szám, Kolozsvár, 1895. 47. A fordítás Leffler Béla *Petőfi Svédországban* című tanulmánya nyomán.
- ³³ Szász Zsombor: *Birger Schöldström.* In *Budapesti Napló*, 1896. 11. 25. (98. szám)
- ³⁴ Kondor Alfréd: *Magyar szellem északon.* In *Budapesti Napló*, 1897.

július 11.

³⁵ Csatlós János: *Petőfi Svédországban*. 677.

³⁶ „Ez az igaz történet a magyar költő, Petőfi Sándor nagy kegyelettel és tehetséggel összeállított életrajza, egy történet, amely megérinti lelkünket és szívünkbe markol, szimpátiát ébreszt bennünk és aktív résztvevőkké tesz minket.” *Göteborgs Posten*, 1888. 06. 23.

³⁷ „Petőfi rövid költői és hősi története jogosan érdemli meg, hogy ismerjék a fiataljaink, és egyben megtanulják észrevenni és megfigyelni a dolgokban rejlő ideálokat.” *Göteborgs Posten*, 1888. 06. 23.

³⁸ „Petőfi könyvének romantikus, félig-meddig kalandos és mégis a szó lehető legjobb értelmében valóságú tartalmával, még a legel-dugottabb helyen is fel kell, hogy keltse az emberek érdeklődését.” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1888. 09. 26.

³⁹ „De ha Petőfi Sándor romantikus életmódja tárul szemünk elé, elmondhatjuk még, hogy egy élettel teli, történesekben gazdag ábrázolást ad a költő életútjáról, a legbiztosabb forrásokra hagyatkozva, és ezt az ábrázolást gazdagon díszítette idézetekkel, Petőfi költői kincses ládikájából.” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1888. 09. 26.

⁴⁰ „Egészen bizonyos, hogy jelentős értéket képez, azzal, hogy megismerhetjük közelebbről egyrészt Petőfi rokoni kapcsolatát a kortárs európai költőkhöz, a tőlük való függését (...), másrészt pedig saját nemzeti jellemét, ezen jellem hangulatait, mozdulatait, attól az élettől való függést, amelynek saját maga is képviselője volt.” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1888. 09. 26.

⁴¹ „Akinek már volt szerencséje megismerni Magyarországot és a magyar embereket, az azt a felfedezést tehette, hogy bizony sok dologban hasonlítanak a norvégokhoz. Tehát, ha esetleg Henrik Wergelandnak lehetősége lett volna pusztá kézzel és karddal részt venni az anyaföldért zajló küzdelemben, akkor ő lett volna a norvég Petőfi.” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1888. 09. 26.

⁴² *Post och Inrikes Tidningar*, 1888. 09. 15.

⁴³ Csatlós János: *Petőfi Svédországban*, 677.

⁴⁴ *Nerrikes Allehanda*, 1888. 06. 18.

- ⁴⁵ „Petőfi költészetét izzó szabadságvágy tölti el, költői formája csodálatos. A fordítások jó áttekintést adnak. Schöldström úr munkáját a legmelegebben ajánljuk.”
- ⁴⁶ „Schöldström úr szemmel láthatóan annyira lelkesedett ezért a fiatal magyar költőért, hogy a kötetből nem tudta kihagyni portréját. De más művészi vagy tudományos mércét nem alkalmazott. Néhány vonással megrajzolja Petőfi kalandos életének leginkább megragadó eseményeit, de mélyreható elemzést, pszichológiai vizsgálatot nem olvashatunk. A könyv Petőfi több költeményének fordítását tartalmazza, és egészében jó okkal lehetünk hálásak a svéd kiadónak, mert megpróbálta megismertetni egy idegen, hetyke nép legkedvesebb költőjét itt északon.”
- ⁴⁷ Leffler Béla: *Petőfi Svédországban*. 19.
- ⁴⁸ „Ezennel megkérném az Urakat, hogy mivel a karácsonyi időszak miatt még nem volt lehetőségük szétküldeni Jókai Mór válogatott regényeinek első kötetét (a szerző engedélyével Axel Damkier fordításában), hogy most, újév után a lehető legnagyobb példányszámban küldjék meg a könyvet vevőiknek, illetve mindenkinek, aki érdeklődik vállalkozásunk iránt. Az elsők között kiadandó regények között ezen kívül megemlítjük a Szegény gazdagokat, amely körülbelül 8 kötettel válik majd teljessé, továbbá Az arany embert, a Politikai divatokat, a Fekete gyémántokat, az Egy magyar nábobot, Az új földesurat, stb.” *Nordisk Boghandlertidende*, 1874. 01. 02, 30. szám. (20. évfolyam), 252.
- ⁴⁹ „Jókai most eljutott hozzánk is, és a »Szegény gazdagok« című regényével mutatkozik be, amely több kötetben jelent meg a szerző regényeiből készülő nagyobb válogatás első darabjaként, és most vált teljessé. Szórakoztató könyv izgalmas cselekménnyel, és különös a regényeket olvasó közönség számára az új helyszínek miatt, ahová a regény vezet minket. Jókai ugyanis a különböző magyar társadalmi osztályokból mutat képeket.” *Berlingske Tidende*, 1874. 06. 24.
- ⁵⁰ *Berlingske Tidende*, 1874. 12. 22.
- ⁵¹ „»Az arany ember« élénken ábrázolja a magyar emberek mindennapi életét, és így szórakoztató módon bővíti ismereteinket és fokozza

- éredklődésünket a magyarok iránt.” *Berlingske Tidende*, 1874. 12. 22.
- ⁵² *Nationaltidende*, 1904. 05. 06.
- ⁵³ Ráth József: *Den ungarske litteratur i Danmark. Berlingske Aftenavis*, 1966. 05. 26.
- ⁵⁴ „A fordítást, amely egészében véve megfelelőnek tűnik, Axel Damkier készítette a német kiadás alapján, amely a szerző Magyarországon született ifjúkori barátjának munkája.” *Berlingske Tidende*, 1874. 06. 24.
- ⁵⁵ „Újságírói karrierjét fiatal egyetemi hallgatóként kezdte a »Fædrelandet« című újságnál. Ugyanakkor Jókai Mór, Thackerey és Bret Harte regényeit fordította, nem különösebben jól.” *Politiken*, 1910. 12. 25.
- ⁵⁶ Leffler Béla: *Magyar írók svéd nyelven. Irodalomtörténet* 1914. 68.
- ⁵⁷ Leffler Béla: *Magyar szerzők svéd színpadon I–II. Irodalomtörténet* 1916, 345–349. *Irodalomtörténet*, 1916. 424–428.
- ⁵⁸ Leffler Béla: *Magyar írók dán nyelven. Irodalomtörténet* 1914. 215–220.
- ⁵⁹ „A mű átmenetet jelent egy modern francia társadalmi regény és egy romantikus robinzonád között, ahogy ez gyakran előfordul például Turgenyev vagy Sacher-Masoch regényeiben.” *Nya Dagligt Allehanda*
- ⁶⁰ „Formáját tekintve ez a munka különlegesen kiemelkedő helyet foglal el, és még a svéd fordítás is teljes mértékben kielégítőnek tűnik. A szerző előszeretettel fest széles és gyors ecsetvonásokkal, de a kép ettől semmit sem vesz értékéből, ezen felül színhasználata mesteri. Kiváltképpen a táj ábrázolásában kiemelkedő a tehetsége. (...) Ez tűnhet a legkiválóbb ajánlásnak egy könyvhöz, amelyről recenzense is úgy gondolja, hogy fiatalok kezébe adható.” *Nya Dagligt Allehanda*.
- ⁶¹ „Rendkívül kevés író van megáldva oly gazdag és sokoldalú alkotóképességgel, mint a magyar szerző, Jókai. (...) ebben a könyvben szinte minden lapon magával ragad minket alkotásának nagyszerűsége, a valóságghú jellemábrázolások, az izgalmas helyzetek, a lélek mélyéből merített és mesterien ábrázolt hangulatok, valamint a for-

mailag tökéletes és költői nyelv (...)»Az arany ember« értékes része korunk irodalmi munkásságának.” *Norrlandsposten*.

⁶² „A fordítás, melyet az irodalmár Karl Hemgren készített el részünkről, nem hagy kívánnivalót maga után. Bizonyára a szerző sem kívánhatna többet, minthogy a munkáját olyan gondosan ültették át más nyelvre, mint ahogy ezt most a mi anyanyelvünkre tették. Hemgren úr már számos más fordításával felkeltette tehetségére a figyelmet, azáltal, hogy az idegen szerzők karakterisztikus jegyei iránti tisztelettel fordította a legjobb műveket és gazdagította ezzel a svéd irodalmat.” *Norrlandsposten*

⁶³ „A karakterek biztos kézzel és éles szemmel ábrázoltak. A helyzetek igazán izgalmasak. Stílusa élénk és erőteljes.” *Göteborgs Posten*.

⁶⁴ „Jókai regényíróként korántsem tölt be olyan előkelő szerepet, mint amelyet tökéletes, kisebb terjedelmű humorisztikus elbeszélései alapján várnánk. Ebben a műfajban ugyanis egész egyszerűen a maga nemében utolérhetetlen. (...) A szóban forgó mű jó alkalmat kínált a szerzőnek, hogy megcsillogtassa legragyogóbb képességeit és a korábban említett hibái, mint a túlzások és bizonyos hiányos jellemábrázolások álcázása vagy tökéletes, vagy azok az adott téma miatt megbocsáthatók.” *Aftonbladet*, 1881. 10. 05.

Forsman (Toma) Attila: Piros cérna (tus, 29 x 34)